

Diagnostika třídních kolektivů

Cíle, postupy a fáze

Co se dnes dozvíte

- Diagnostická otázka a vstupní hypotéza.
- Způsoby získávání diagnostických údajů a volba vhodných metod.
- Techniky a metody zjišťování skupinových procesů ve třídě.
- Příklady používaných metod, jejich silné a slabé stránky.
- Administrace metod – navázání kontaktu se skupinou a motivace jejich členů, možné problémy při administraci.
- Etické zásady.

Proč diagnostikovat třídní kolektiv?

- Zjištění žákovy pozice ve třídě (problémy s chováním, záškoláctví, neprospěch atd.)
- Výchovná interakce učitele se třídou
- Seznámení se třídou (kdo je kdo)
- Plánování preventivních aktivit
- Optimální dělení žáků do tříd při vytváření nových tříd (nadání, rodinné zázemí, problémoví žáci, aktuální role ve třídě)
- Restrukturace třídy
- Ověření přítomnosti sociálně patologických jevů
atd.

Vstupní hypotéza

- Reakce na situaci jíž je školní psycholog sám součástí
- Na základě minimálních vstupních informací
- Náš předpoklad, ve kterém se uplatňuje náš postoj (emotivní, kognitivní a konativní) a zkušenost
- Uvědomit si emoce, které se k ní vážou a jak mě mohou ovlivnit při dalším posuzování

Diagnostická otázka

- Volí směr hledání a další diagnostický postup
- Postup formulace:
 1. Formulace problému = pozitivní popis = Co se děje?
 2. Jaké je zdůvodnění z hlediska vlastní hypotézy?
 3. Jaká jsou všechna jiná možná zdůvodnění daného jevu?
 4. Toto vše formulovat do dílčích otázek a všechny tyto otázky musí být v diagnostickém procesu odpovězeny
- Tedy se jedná o sérii otázek, které dokonale pokrývají možné zdroje problému

Způsoby získávání diagnostických údajů

- **Faktografické údaje**
- **Pozorování**
 - Informace od kolegů
 - Hrové aktivity
 - Běžné interakce
- **Rozhovor**
- **Dotazníkové metody**
 - Standardizované dotazníky
 - Ad hoc
- **Nominační techniky**
- **Sociometrie**
- **Projektivní techniky**
 - Nedokončené věty
 - Kresebné techniky

Faktografické údaje

- Velikost školy a demografické údaje o lokalitě
- Sestava vyučujících a jejich změny
 - Častost střídání vyučujících, suplování
 - Gender a věková struktura učitelského sboru
- Počet žáků ve třídě
- Přespolní - místní
- Gender struktura třídy
- Školní dispozice žáků
- Informace o mimoškolních aktivitách
- Rodinné prostředí žáků
 - Vzdělání a zaměstnání rodičů
 - Sociálně-ekonomické podmínky
 - Rodinná anamnéza
- Věková specifika třídy (homogenita vs. heterogenita)
- Národnostní a etnické složení

Registrace pozorování

- **Narativní zaznamenávání** – popis přirozeného chování
- **Intervalové zaznamenávání** – vybrané projevy chování sledované v časových intervalech (kdy v průběhu činnosti)
- **Záznam události** – zaznamenávání četnosti projevů chování
- **Ratingové zaznamenávání** – použití škály pro hodnocení pozorovaného chování (kooperativní – nekooperativní, aktivní – pasivní)

- *Co se děje, když to nikdo nevidí?*

Charakteristiky dobrého pozorování

- Pozitivní definice pozorovaného jevu
- Jasnost definice míry výskytu chování
- Přesné určení jednotky chování
- Stupeň pozorovatelova vyvozování
- Obecnost pozorovacího schématu

- *Jak poznám, že jsem to udělal správně?*
 - *Dokážu to napsat*
 - *Dokážu to popsat nezúčastněnému kolegovi*

Spolehlivost pozorování

- Pozorovatel:
 - Postoje
 - Pozornost
 - Zkušenost
 - Osobnostní rovnice
 - Zákl. atribuční chyba, centrální tendence, haló efekt, implicitní teorie osobnosti, chyba kontrastu atd.
- Objem pozorovací doby

Monitorovací systém problémových projevů chování (Zapletalová, J.)

- Učitel během vyučování zaznamenává podrážděnost, úzkost, zhoršenou koncentraci, ospalost, neprospěch , absence, zhoršené vztahy mezi studenty navzájem, neschopnost řešit problémové situace.
- Touto cestou je možné včas ovlivňovat třídní kolektivy, hygienu učení nebo i problematiku drogových závislostí.

Rozhovor

- Rozhovor je setkání
 - Věrohodné informace nelze získat nátlakem, manipulací, v nepřátelské atmosféře, ani výměnou za výhody
 - Vedení rozhovoru je umění
- Fáze rozhovoru
 - Úvodní fáze – vzbudit atmosféru důvěry a otevřeně sdělit cíle rozhovoru, naladění, charakter neřízeného rozhovoru
 - Diagnostická fáze – definujeme problém a klademe otázky, které mohou problém osvětlit, od obecného ke konkrétnímu
 - Závěrečná fáze (debriefing)– ujištění o důvěrnosti, přeladění klienta.

Typy otázek

- Objasňující otázky

Zásady vedení rozhovoru

- Vyhýbat se otázkám vyžadujícím odpověď ANO-NE
- Vyhýbat se dlouhým a složitým otázkám a používání cizích slov
- Vyhýbat se sugestivním otázkám
- Klást přímé otázky
- Vyhýbat se otázkám, které klienty mohou uvést do rozpaků
- Při kladení otázek brát v úvahu věk klienta
- Vyjasňovat některé pojmy
- Oceňovat a dodávat dětem odvalu
- Pracovat s emocemi
- Být empatický

Dotazníky

- popis sociální klimatu v určité třídě z pohledu žáků
- porovnání názoru žáků a učitelů na klima třídy
- porovnání žákovského přání (CES-P) a přítomného, aktuálního stavu (CES-A)
- zjišťování rozdílů mezi učiteli vyučujícími tutéž třídu
- zjišťování rozdílů mezi tradičními a alternativními školami
- zjišťování toho, jak klima ovlivňuje osobnost učitele a žáků, výchovně-vzdělávací výsledky

- POUZE DOPLŇKOVÉ UŽITÍ

Příklady používaných dotazníkových metod

Dotazníky na zjišťování sociálního klimatu třídy (CES, MCI)

- SPOKOJENOST:
 - Žáky naší třídy práce ve škole baví
- TŘENICE:
 - V naší třídě se děti mezi sebou pořád perou
- SOUTĚŽIVOST:
 - V naší třídě mezi sebou žáci často soutěží, aby se dozvěděli, kdo je nejlepší
- OBTÍŽNOST UČENÍ:
 - V naší třídě je učení těžké, máme moc práce
- SOUDRŽNOST:
 - V naší třídě se mnou každý kamarádí

Příklad (CES)

Dotazník CES - forma A

(Classroom Environment Scale)

© Autoři: E.J. Trickkett (Yale University), R.H. Moos (Stanford University) 1973, B.J. Fraser (Western Australian Institute of Technology) 1982

© Překlad a úprava: J. Lašek (Pedagogická fakulta VŠP v Hradci Králové), J. Mareš (Lékařská fakulta UK v Hradci Králové) 1988

Jméno žáka/žákyně:

Škola:

Třída:

Obec:

Učitel/učitelka:

Dnešní datum:

Nevyplňujte, dokud nedostanete pokyn!

1. Žáci z naší třídy vkládají do školní práce poměrně dost úsilí, energie. Ano - Ne
2. Žáci se v naší třídě navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí. Ano - Ne
3. Tento učitel (tato učitelka) s námi málokdy diskutuje o věcech, v nichž bychom Ano - Ne I
potřebovali poradit, pomoci.
4. V naší třídě věnují žáci více času debatování o mimoškolních věcech, než debatám o Ano - Ne I
učivu a učení.

Příklad (ICEQ)

Škály: Personalizace, Participace, Nezávislost, Bádání, Diferenciace

Dotazník ICEQ

(Individualized Classroom Environment Questionnaire)

©Autoři : A. J. Rentoul, B.J. Fraser 1979

©Překlad a modifikace : Jiří Mareš a Jan Mareš 1995

tída:

identifikace:

chlapec - dívka

Návod k odpovídání:

Odpovídá se číselně, přidělování m bodů. *Nejde* tedy o známkování jako ve škole!

možné odpovědi

často
5

občas
4

těžko říci
3

málokdy
2

vůbec ne
1

1. Učitel se věnuje všem žákům, mluví se všemi z naší třídy.	1	2	3	4	5
2. Když se při hodině o něčem debatuje, žáci se nebojí říci svůj vlastní názor.	1	2	3	4	5
3. Je to učitel, kdo rozhoduje o tom, kde bude který žák sedět.	1	2	3	4	5
4. Když žáci naší třídy narazí na určitý problém, raději si přečtou řešení v učebnici, než aby hledali řešení sami, udělali si nějaký pokus.	1	2	3	4	5
5. Žáci rozdílné výkonnosti dostávají u nás rozdílně obtížné úkoly.	1	2	3	4	5

Škála sociální akceptace

- Autorem J. Juhás (1990)
- Pro psychický vývoj žáka je významné jeho přijetí vrstevnickou skupinou, ale je důležitý i jeho postoj k této skupině, jak ji hodnotí a do jaké míry se s ní ztotožňuje
- 32 položek; 4 subškály:
 - Vztahy ke spolužákům a jejich hodnocení
 - Náзор jedince na kolektiv třídy
 - Emoční prožívání jedince související se životem ve třídě
 - Vztah rodinného prostředí školy

Dotazník sociální opory u dětí a dospívajících (Mareš, Ježek, 2005)

- Opora poskytovaná (Jak často?)
 - Rodiči
 - Učitelem
 - Spolužáky
 - Kamarádem
 - Školou
- Subjektivní důležitost (Jak důležité?)

Nominační technika

- ZDRAVÉ JÁDRO:
 - Kdo je přátelský a kamarádský?
 - Koho bys chtěl za předsedu třídy a proč?
 - Koho považuješ za nejchytřejšího?
 - Kdo se umí ze spolužáků nejlépe prát?
 - Kdo se zastává slabších?
 - S kým je největší legrace?
 - Kdo je odvážný a nebojí se?
 - Komu to myslí a má dobré nápady?
 - Koho mají učitelé rádi?
 - Kdo se nejslušněji chová k učitelům?

Nominační technika

- **FYZICKÁ AGRESE:**
 - Kdo ubližuje slabším?
 - Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky?
 - Kdo se umí ze spolužáků nejlépe prát?
 - Kdo používá násilí proti druhým?
 - Kdo se nejvíce pere?

Nominační technika

- PSYCHICKÁ AGRESE:
 - Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky?
 - Kdo zesměšňuje spolužáky?
 - Kdo nejvíc pošťuchuje?
 - Kdo má strach z nějakého spolužáka a z koho?

Nominační technika

■ OBĚŤ:

- Kdo se stává terčem vtipů a legrací?
- Kdo nejvíce žaluje?
- Kdo má strach z nějakého spolužáka a z koho?
- Kdo je ostatními přehlížen a odmítán?
- Kdo je fyzicky napadán a neumí se bránit?

Dotazník B-3 a B-4 (Braun, 1997, 1998)

- Použitelnost od 4. třídy po maturanty
- Kombinace nominační techniky a dotazníku:
 - Preference
 - Spokojenost dětí ve třídě a sebevnímání
 - Celkový stav třídy
 - Percepce vlastností spolužáků

SO-RA-D

sociometricko-ratingový dotazník

Vladimír Hrabal st. (1990)

A. **Vliv**

1. Nejvlivnější žák třídy
2. Patří mezi několik nejvlivnějších
3. Má průměrný vliv, jako většina žáků
4. Má slabý vliv
5. Nemá žádný nebo téměř žádný vliv

B. **Sympatie**

1. Velmi sympatický
2. Sympatický
3. Ani sympatický ani nesympatický
4. Spíše nesympatický
5. Nesympatický

C. **Vysvětlení sympatií**

- Proč je vám který spolužák sympatický nebo nesympatický

SO-RA-D

Sociometricko-ratingový dotazník

Vladimír Hrabal st.

A. Kombinace indexů u jedince

1. Vysoký vliv a vysoká oblība
2. Vysoký vliv a nízká oblība
3. Oblíbení, nevlivní
4. Neoblíbení, nevlivní

B. Třídní indexy

1. Výše třídního indexu vlivu = koheze třídní skupiny
2. Třídní index oblība = stav emocionální atmosféry ve třídě

Nedokončené věty

- Naše třída je ...
- Do školy chodím ...
- Někdy mám strach ...
- Mí kamarádi si o mně myslí, že ...
- Když doma myslím na školu, ...
- Když odcházím ráno do školy, ...
- Moje nejoblíbenější jídlo je ...

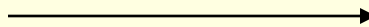
Etika práce se školní třídou

- Dodržování všeobecných právních norem (práva dítěte, zákon na ochranu osobních údajů)
- Chránit práva a důstojnost jedince
- Respektování právo volby žáka vstoupit či nevstoupit do procesu získávání informací
- Práce s žáky, učiteli i rodiči nestranně, bez ohledu na jejich fyzické, mentální, sociální či emocionální vlastnosti
- Přiměřeně informovat o výsledcích
- V žádném případě neseznamujeme klienty s pořadím a dalšími konkrétními informacemi týkající se jejich statusu zjištěném v rámci sociometrického šetření
- Zvažte, zda výstupy zpřístupnit svým kolegům.

Strategie při práci se třídou 1

1. Nastolení důvěry

Žáci ve třídě by měli získat pocit, že výchovný poradce je ten, kdo jim chce poradit, pomoci, komu se mohou svěřit s problémy, těžkostmi.

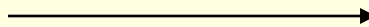

otevřená komunikace beze strachu

Strategie při práci se třídou 2

2. Projevit zájem

Projevit snahu zjistit, jak jednotliví žáci ve třídě vnímají problém a jak ho prožívají.

Projev senzitivity a empatie

Strategie při práci se třídou 3

3. Odstranit strach

Děti mohou mít obavy, že výsledky práce s výchovným poradcem mohou ovlivnit jejich školní hodnocení

Děkuji za pozornost